

Una entrevista amb Pompeu Fabra de 1932 no consignada fins ara

JORDI GINEBRA *Universitat Rovira i Virgili*

RESUM: En aquest article es donen a conèixer unes paraules de Pompeu Fabra fins ara ignorades pels estudiosos. Uns mots que provenen d'una entrevista que li va fer el periodista Pierre-Jean Roudin de cara a la redacció del treball «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», que es va publicar a la revista *La Méditerranée* a l'octubre de 1932. El nombre de mots de Fabra recollits per Roudin és reduït, però tenen interès perquè no reproduïxen opinions ja expressades pel gramàtic en altres textos. PARAULES CLAU: Pompeu Fabra, història de la llengua catalana, planificació lingüística, sociolingüística.

An Interview with Pompeu Fabra

ABSTRACT. This article provides information about some Pompeu Fabra's words so far unknown by scholars. These words are part of an interview conducted by journalist Pierre-Jean Roudin for the article «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», which was published in the magazine *La Méditerranée* in October 1932. The amount of Fabra's words provided by Roudin is small, but they are interesting because they do not reproduce opinions already expressed by the grammarian in other texts.

KEYWORDS: Pompeu Fabra, history of Catalan, language planning, sociolinguistics.

Introducció

A l'octubre de 1932 apareixia, a la revista mensual francesa *La Méditerranée*, editada a Marsella i dedicada a la informació i l'anàlisi dels països mediterranis, la primera part de l'article «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», signada pel periodista Pierre-Jean Roudin. Es tractava d'un extens article-reportatge sobre l'estat d'esperit dels catalans en relació amb la manera com, en aquell moment, s'havien resolt políticament i jurídicament les aspiracions de llibertat nacional. El periodista havia estat a Barcelona al juliol i a l'agost, és a dir –recordem-ho–, en el moment de màxima efervescència pel debat de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya al Parlament espanyol, i també en el moment en què molts catalans es van decebre pel fet que el text estatuari que finalment es va saber que s'acabaria aprovant (es va aprovar el 9 de setembre) no responia a les expectatives que l'Estatut de Núria havia generat. Per elaborar el reportatge, Pierre-Jean Roudin va entrevistar diverses personalitats catalanes. Una d'aquestes personalitats va ser Pompeu Fabra.

El text de Roudin no transcriu l'entrevista amb Pompeu Fabra, sinó que en fa breus extractes comentats, d'acord amb l'estil, les característiques i l'organització general de l'article. Tot i així (és a dir, encara que no tinguem l'entrevista completa), la informació que proporciona Roudin és d'interès, i val la pena reproduir els mots de Fabra perquè fins avui cap estudiós no s'hi havia referit i perquè, així, es contribueix a l'arplega de dades biogràfiques i bibliogràfiques del codificador del català contemporani, sobretot ara que, amb la publicació de les *Obres completes*, s'ha fet un immens esforç amb voluntat de completió.

L'article

L'article de Pierre-Jean Roudin es va publicar en dos lliuraments. El primer, amb el títol «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», va aparèixer al número de l'octubre i ocupava, a doble columna, 4 pàgines i 7 ratlles (ROUDIN 1932a). Estava signat a Barcelona, a l'agost. Anava acompanyat de tres il·lustracions: una fotografia general de Barcelona vista des del Tibidabo, un retrat de Joan Estelrich i un retrat de Pere Coromines. El segon lliurament, amb el mateix títol, va sortir al número següent, del novembre, i ocupava, també a doble columna, 3 pàgines i mitja (ROUDIN 1932b). Estava signat a Barcelona, a l'agost-setembre. Reproduïa una fotografia de Manuel Azaña, envoltat d'una multitud, arribant a la Generalitat al setembre de 1932, una fotografia de Francesc Macià amb Ventura Gassol i dues fotografies de la ciutat, una de la plaça Catalunya i una de la Rambla.

A la primera part de l'article, després d'un davantal que exposava sintèticament la situació política –l'Estatut de Catalunya, que havia estat votat després de quatre mesos d'hostilitat pública i de debats tempestuosos al Parlament espanyol, establia una autonomia que s'allunyava de les reivindicacions concretades a l'Estatut de Núria però representava tanmateix un progrés en l'autogovern dels catalans–, Roudin relatava la seva arribada, el dia 11 de juliol, a una Barcelona efervescent i en plena agitació.¹ Consignava els seus esforços per trobar-se amb personatges com Joan Estelrich i Pere Coromines, i deixava constància de trobades circumstancials amb Macià, Ventura Gassol, Joan Puig i Ferrer i Jaume Aiguader. Roudin pretenia sobretot copsar l'estat d'ànim col·lectiu del catalans, i inquirir si la reacció davant un Estatut que no era el que els ciutadans de Catalunya havien previst havia estat una reacció d'exaltació independentista –*separatista*, era el mot utilitzat. (No és el moment de fer una anàlisi ideològica del text de Roudin: per exemple, es complaïa sobretot a subratllar el republicanisme

1. Per a una crònica dels debats parlamentaris a propòsit de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, especialment en matèria de llengua, vegeu Roig i Rossich (1978, p. 129-145), Ferrer i Gironès (1985, p. 155-174), Tornafoch (2004), Pla Boix (2005, p. 197-199), Ginebra (2006, p. 312-324) i González Vilalta (2006, p. 220-224).

dels catalans, i de fet en un passatge afirmava que el separatisme de Macià era sobretot «antimonarquisme»). En la part final d'aquest primer article Roudin declarava que el que l'havia impressionat més de la seva estada a Barcelona eren les entrevistes amb Pompeu Fabra i amb el secretari administratiu d'una important fundació erudita. I acabava fent la crònica de l'entrevista amb el primer.

La segona part de l'article, publicada al número del novembre, començava amb el reportatge de l'entrevista amb el segon dels personatges esmentats, del qual no indicava el nom però deia que es movia en l'atmosfera de la Lliga Regionalista. A continuació el periodista feia una valoració política de Macià –informava que l'havia entrevistat, però no proporcionava detalls de l'entrevista, tret d'afirmar que l'havia vist preocupat– i, després d'informar d'una breu conversa telefònica amb Estelrich, s'entretenia extensament en la darrera de les entrevistes que va poder fer, la de Pere Coromines. Roudin tancava el text reproduint un passatge d'un article de *La Veu de Catalunya*, i celebrant que els catalans, tret d'una minoria ínfima, haguessin acceptat la situació amb serenitat.

No tinc constància de la recepció de l'article a la Catalunya del moment. És un punt que caldria investigar. L'únic que puc dir és que la Biblioteca de Catalunya en custodia una còpia (que no he consultat), probablement precària, sense informació de la data de publicació (registre 323 Rou). Tampoc no he examinat a fons si els historiadors del catalanisme i del període de la Segona República han aprofitat aquest text.

La presentació de Fabra

A l'article de *La Méditerranée*, Roudin introdueix la figura de Fabra, com he dit, per afirmar que és ell, d'una intel·ligència preclara i restaurador de la llengua catalana, la persona (juntament amb l'esmentat secretari de la fundació erudita) que més l'ha impressionat durant la seva estada a Barcelona. Declara que gràcies a Fabra se li ha revelat l'equívoc tràgic, el malentès secular i racial que separa Catalunya de l'Espanya castellanitzant. A continuació presenta el gramàtic, dient que és una de les figures més rellevants del renaixement català, i que ha consagrat la vida a l'estudi i la depuració de la llengua catalana. Explica que és a ell a qui es deu la reforma ortogràfica de començament de segle que va posar fi a l'anarquia ortogràfica i que va permetre, per la unificació racional de la llengua literària, el magnífic desenvolupament de la cultura catalana del moment. I afirma que es pot ben dir que si tots els catalans poden llegir avui la mateixa llengua en un gran nombre de diaris, això ho deuen a Fabra (ROUDIN 1932a, p. 238).

Roudin completa la presentació de Fabra amb un retrat físic: té una seixantena d'anys i és una persona alta, de cos nerviüt i perfil aquilí, i uns ulls penetrants i vius en els quals la intel·ligència i la «dolçor viril» s'imposen a l'energia. És un esportista

que a la seva edat encara excel·leix en la natació, i hom se'l pot imaginar fàcilment jugant a tennis, en plena forma. Té la pell morena, els cabells grisos, la mandíbula sòlida i regular. Hom no sabia dir si aquest català té un aire més britànic que romà (ROUDIN 1932a, p. 238).

Les paraules de Fabra

A continuació, Roudin transcriu uns mots de l'entrevista amb Pompeu Fabra (ROUDIN 1932a, p. 238-239):

Senyor —em va dir, més o menys (i em disculpo si traeixo una mica la seva confiança)—, l'actitud envers nosaltres dels republicans espanyols és per a Catalunya, que els havia fet confiança, una decepció cruel. Els qui amb més bona voluntat consideren el nostre problema no n'han entès res i, segurament, no el poden entendre. Aquesta *incomprensió absoluta* d'Espanya és terrible, perquè no admet cap solució. Nosaltres no tindrem, segurament, allò que més anhelem, l'autonomia de l'ensenyament: no hi haurà universitat catalana. I la lluita de les dues cultures continuarà sent desigual. No crec pas que l'Estatut rebaixat que ens preparen porti un gran canvi a la nostra situació present.²

I tot seguit postil·la (ROUDIN 1932a, p. 239):

Aquestes declaracions estaven amarades d'una profunda tristesa. Dins aquest santuari de la cultura catalana que és l'Institut d'Estudis Catalans, sota les rengleres de llibres que cobreixen els murs del petit despatx de Pompeu Fabra, envoltat de la llum d'una gran finestra que il·luminava el noble rostre d'aquest gran home modest, em va envair el sentiment d'una immensa desil·lusió nacional.

L'autor de l'article

El periodista que entrevistava Fabra i que signava l'article, en realitat no es deia Pierre-Jean Roudin. Era l'escriptor occità Pèire Roqueta (Pierre Rouquette en francès), que havia utilitzat un pseudònim al qual recorreria en altres ocasions. Roqueta (Marsella, 1898-1988), advocat (després jutge) i periodista, va ser durant tota la vida un activista a favor de les causes catalana i occitana, i un incansable divulgador de la cultura cata-

2. La traducció és meva. Al final reproduïxo en apèndix en la llengua original tot el passatge dedicat a Fabra.

lana en terres occitanes. Havia establert contacte epistolar amb Joan Estelrich el 1920, i aquest contacte li havia fet descobrir la literatura catalana i el moviment nacionalista català, que va considerar que podia ser el model per a les reivindicacions occitanes. A partir de 1921 va desenvolupar al país d'oc una intensa acció de promoció del catalanisme literari, cultural i polític, amb centenars d'articles apareguts en les publicacions de sensibilitat regionalista o felibrista.³

Roqueta ja havia visitat Catalunya, el 1928 i el 1929 (GRAU 2009, p. 370-371). El viatge de 1932 va ser el més llarg, i el primer d'«ordre polític». Abans d'aquest viatge havia tingut contacte epistolar amb Fabra, ja que el gramàtic, l'any 1931, com a president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, havia respost positivament a una petició feta per Roqueta, en nom de J. G. Marie i M. Giran, d'usar la traducció catalana de *Mireio* de Maria Antònia Salvà per a l'arranjament líric del poema provençal que preparaven (FABRA 2011, p. 350).

Roudin/Roqueta devia visitar Fabra, a l'Institut d'Estudis Catalans, el 15 o 16 de juliol. De fet, l'epistolari de Fabra conté una peça que proporciona informació precisa. És la resposta de Fabra a la petició d'entrevista que li havia d'haver fet Roqueta. El 14 de juliol Fabra el cita, a l'Institut d'Estudis Catalans, per al dia següent o l'altre (FABRA 2011, p. 359):⁴

14 juillet 1932

M. Pierre Rouquette

Cher Monsieur

Je suis arrivé aujourd'hui à Barcelone, où je resterai jusque samedi. Nous pouvons nous voir demain ou après-demain aux onze heures du matin à l'*Institut d'Estudis Catalans*.

Votre dévoué

Pompeu Fabra

3. El principal estudiós de la vida i obra de Pèire Roqueta és Pere Grau (2001a, 2001b, 2009), autor del qual he obtingut les dades que acabo de donar, i que actualment prepara una tesi doctoral sobre la seva figura. Li agraeixo certes orientacions i que m'hagi fet fàcil l'accés a les seves publicacions. Sobre Roqueta, vegeu, a més, Lucian Durand (1991) i Josep Camps Arbós i Teresa Pallàs (2009). En la bibliografia sol aparèixer la denominació mixta (occitana i francesa) Pèire Rouquette. Roqueta va ser també corresponsal de Carles Riba, del qual va rebre un total de 42 cartes entre el 1932 i el 1959 (GUARDIOLA 1989, p. 404), editades per Carles-Jordi Guardiola (1989, 1991, 1993, pàssim).

4. Fins ara es desconeixien les circumstàncies que permeten enquadrar i situar aquesta carta. D'altra banda, cal assenyalar que Grau (2009: 371) consigna el viatge de Roqueta a Barcelona el 1932, i esmenta els personatges que l'escriptor occità va visitar, però no es refereix a Fabra. També indica que Roqueta va publicar a *La Méditerranée* l'article «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», però tampoc no diu que l'article conté referències a Fabra.

No he obtingut més dades de la trobada entre Fabra i Roqueta. Posteriorment, després de la desfeta de 1939, l'escriptor occità va implicar-se en l'ajut als exiliats catalans i en la represa d'iniciatives culturals occitanocatalanes (GRAU 2009, p. 373-374; MANENT 2005, pàssim), i va tenir una certa relació amb Fabra, que com a mínim va visitar Roqueta a Marsella una vegada, el 1945.⁵ Amb motiu de la mort del Mestre, Roqueta va publicar un treball sobre la seva obra a la revista *Oc*, l'1 d'abril de 1949 (GRAU 2009, p. 374; ROQUETA 1949), i més endavant va fer noves reflexions sobre Fabra a l'article «A propos d'un Dictionnaire et d'une Grammaire», publicat en dos lliuraments, el 21 i el 28 de febrer de 1957, a la revista *Massalia* de Marsella (CAMPS i PALLÀS 2009, p. 382 i 389).⁶

Comentaris finals

El nombre de mots de Fabra recollits per Roudin és certament reduït, però tenen interès perquè no reproduïxen opinions o punts de vista ja expressats pel gramàtic en altres textos. Ens permeten saber de manera clara que l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 1932 va decebre profundament el gramàtic –sobretot per la qüestió de l'ensenyament universitari–, i que va reafirmar-lo en una posició que ja devia tenir més o menys interioritzada. La referència a la «incomprensió absoluta» i la idea que aquesta incomprensió no té solució és certament terrible, com deia ell mateix. Malauradament, avui, gairebé noranta anys després, els esdeveniments històrics que hem viscut ens ensenyen que en aquest punt Fabra tampoc no s'equivocava.

Bibliografia

C. CAMPS, 2009 (ed.): *Les relacions catalano-occitanes al llindar del segle XXI*, Péronas: Association Française des Catalanistes - Éditions de la Tour Gile.

J. CAMPS i ARBÓS; M. T. PALLÀS, 2009: «Sobre la divulgació a Occitània de la cultura catalana durant la segona meitat del segle XX: les col·laboracions de Pèire Roqueta al setmanari *Massalia*», dins C. CAMPS (2009), p. 377-391.

L. DURAND, 1991: *Pouvènço, Catalougno e pouèsio: obro e pensado de Pèire Rouquette*, Marsella: Prouvènço D'aro.

5. Segons es desprèn d'una nova carta de Fabra a Roqueta, signada a Prada el 8 de setembre de 1945, en la qual, a més, el gramàtic diu a l'activista provençal que veu en ell «un dels occitanistes que podeu fer per l'occità una obra paral·lela a la que hem acomplert a Catalunya» (FABRA 2011, p. 623). (Una altra referència a Roqueta en l'epistolari de Fabra a la p. 521-522.)

6. El treball de Roqueta a *Oc* no està consignat en cap dels dos principals repertoris de bibliografia fabriana, el de Pineda (2013) i el de Rofes (2018), i només ha estat referenciat fins ara per Grau (2009), al qual agraeixo de tot cor que me n'hagi fet arribar una còpia.

P. FABRA, 2011: «Epistolari», dins P. FABRA, *Obres completes*, vol. 8, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 11-866.

F. FERRER i GIRONÈS, 1985: *La persecució política de la llengua catalana*, Barcelona: Edicions 62.

J. GINEBRA, 2006: *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

A. GONZÁLEZ VILALTA, 2006: *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933). Nacionalisme, possibilisme i reforma social*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

P. GRAU, 2001a: «Pierre Rouquette, homme de lettres, divulgateur de la culture catalane à Marseille», dins *Les écrivains marseillais: Colloque littéraire international, tenu au Centre Saint Charles de l'Université de Provence, Marseille, 2-4 mai 2000*, Marsella: Académie Europe XXI, p. 122-128.

P. GRAU, 2001b: «Pierre Rouquette: un pont entre Provence et Catalogne. Première partie», *Lo Gai Saber*, núm. 480 (hivern 2001), p. 32-35. [Versió en català a *Cercle Català de Marsella*, núm 5 (maig 2001).]

P. GRAU, 2009: «Pierre Rouquette divulgateur de la culture catalane en France: une première approche», dins C. CAMPS (2009), p. 367-375.

C.-J. GUARDIOLA, 1989: *Cartes de Carles Riba. I: 1910-1938*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

C.-J. GUARDIOLA, 1991: *Cartes de Carles Riba. II: 1939-1952*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

C.-J. GUARDIOLA, 1993: *Cartes de Carles Riba. III: 1953-1959*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

J. MANENT, 2005: *Pompeu Fabra a l'exili 1939-1948*, Barcelona: Proa.

A. PINEDA, 2013: «La recepció de Pompeu Fabra. Bibliografia sobre l'obra i la figura», dins P. FABRA, *Obres completes*, vol. 9, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 837-905.

A. M. PLA BOIX, 2005: «L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1936: el procés de reconeixement de l'estatut d'oficialitat del català», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 43 (2005), p. 179-208.

X. ROFES, 2018: «Selecció bibliogràfica sobre Pompeu Fabra», accessible a https://www.academia.edu/35955621/Selecci%C3%B3_bibliogr%C3%A0fica_sobre_Pompeu_Fabra_actualitzaci%C3%B3_3_agost_2018.

J. M. ROIG i ROSICH, 1978: *L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents*, Barcelona: Curial.

P. ROQUETA, 1949: «Pompeu Fabra», *Oc*, núm. [172] (abril 1949), p. 51-57.

P.-J. ROUDIN (P. ROQUETA), 1932a: «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», *La Méditerranée*, any IV, núm. 44 (1 octubre 1932), p. 235-239.

P.-J. ROUDIN (P. ROQUETA), 1932b: «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane [II]», *La Méditerranée*, any IV, núm. 45 (1 novembre 1932), p. 267-270.

X. TORNAFOCH, 2004: «Los debates del Estatuto de Autonomía de Cataluña en las Cortes republicanas (mayo-agosto de 1932). El idioma catalán y el sistema escolar», *HAOL*, núm. 4 (primavera 2004), p. 35-42.

Apèndix

Passatge de Pierre-Jean Roudin (Pèire Roqueta), «Impressions de la lutte pour l'autonomie catalane», *La Méditerranée*, any IV, núm. 44 (1 d'octubre de 1932), dedicat a Fabra (p. 238-239).

Ce n'est d'ailleurs pas celle position sentimentale si fréquente, ni la réserve pleine d'ironie ou de sarcasme de quelques autres qui m'ont le plus vivement impressionné. Ce sont les entretiens que j'eus avec deux hommes d'une claire intelligence, mais de notoriété fort inégale: Pompeu Fabra, le restaurateur de la langue catalane, et le secrétaire administratif d'une importante fondation érudite, spécialiste des questions économiques et agricoles.

J'eus par le premier la révélation aiguë de cette équivoque tragique, de ce malentendu séculaire et racial qui sépare la Catalogne de l'Espagne castillanisée. L'autre m'induisit à penser, par des données positives et des chiffres, que la modération actuelle des catalanistes était sans doute une nécessité politique, mais que, moyennant une organisation adéquate des ressources du pays et la formation d'une élite indispensable, la démocratie catalane pourrait vivre, un jour, sans se préoccuper de Madrid.

Le philologue et grammairien Pompeu Fabra est une des plus hautes et des plus pures figures de la renaissance catalane. Ingénieur de son métier, il a consacré ses loisirs, depuis des années, à l'étude de l'idiome catalan et à son épuration. C'est à lui qu'on doit la réforme orthographique du début de ce siècle qui a mis fin à l'anarchie écrite et qui a permis, par l'unification rationnelle de la langue littéraire, le magnifique développement de la culture catalane auquel nous assistons aujourd'hui. On peut bien dire que si tous les Catalans peuvent lire actuellement, dans un si grand nombre de journaux quotidiens, la même langue, c'est à la réforme de Pompeu Fabra qu'on le doit.

Pompeu Fabra a une soixantaine d'années. C'est un homme grand et nerveux de corps, au profil aquilin, mais où, dans les yeux pénétrants et vifs, l'intelligence et la douceur virile semblent avoir le pas sur l'énergie. C'est un sportif qui, à son âge encore, excelle à la nage et que l'on imagine aisément en pleine forme dans une partie de tennis. Il a le teint hâlé, les cheveux gris, la mâchoire solide et régulière: on ne sait trop si ce Catalan a l'air plus britannique que romain.

Monsieur, me dit-il à peu près (et je lui demande pardon si j'accuse un peu les termes de sa confiance) l'attitude, à notre égard, des républicains espagnols est, pour la Catalogne qui leur avait fait confiance, une déception cruelle. Ceux qui considèrent notre problème avec le plus de bienveillance n'y ont rien compris et ne peuvent sans doute pas le comprendre. Cette incompréhension absolue de l'Espagne est terrible, car elle n'admet point de solution. Nous n'aurons sans doute pas ce qui nous tient le plus à coeur, l'autonomie de l'Enseignement: il n'y aura pas d'Université Catalane. Et la

lutte des deux cultures continuera aussi inégale. Je ne crois pas que le Statut diminué que l'on nous prépare apporte à notre situation présente un grand changement.

Ces déclarations étaient empreintes d'une profonde tristesse. Dans ce sanctuaire de la culture catalane qu'est l'Institut d'Estudis Catalans, sous les rangées de livres qui couvrent les murs du petit bureau de Pompeu Fabra, dans la lumière d'une grande fenêtre qui éclairait le noble visage de ce grand homme modeste, le sentiment d'une immense désillusion nationale m'a étreint.